

Др Дарко Маринковић, ванредни професор
Криминалистичко-полицajsка академија, Београд

ОСУМЊИЧЕНИ У КРИМИНАЛИСТИЧКИМ ИСТРАГАМА СИЛОВАЊА*

Сажетак: Истраге сексуалних најада се највећим делом фокусирају на жртву и њен кредибилитет, што може узроковати недостигај чврстих доказа у вези са осумњиченим. С обзиром на чињеницу да кривично дело силовања карактерише висок степен лажних пријава и финансирања, често усмерених на конкретна лица као извршиоце, неопходан је посебан одрез у искази како би се избегла њихова оптужба и/или осуда. Када је реч о карактеру личности силоваоца и мотивима вршења насилне обљубе, могу се разликовати одређени типови, односно категорије извршилаца, при чему треба имати у виду да велики број силоваоца не припада само једној категорији, већ испољава особине карактеристичне за више различитих типологија. У криминалистичким истрагама посебан значај има разликовање силовања изненадним нападом и силовања злоупотребом поверења, с обзиром на њену комплибилност са карактером одбране осумњиченој током истраге. Осумњичени се у искази подвргава и криминалистичко-форензичком прегледу, како би се пронашли трагови који доказују вагиналну, аналну или оралну пенеирацију, присилни сексуални однос и идентитет силоваоца.

Током вођења криминалистичког истраживања са осумњиченим силоваоцем, криминалиста ће применити чињенични или емоционални приступ, зависно од његових психолошко-мотивационих карактеристика. У том смислу, чињенични приступ се сматра ефикасним код силоваоца из беса и садистичких силоваоца, док саосећајни даје добре резултате када је реч о силоваоцу ценилмену, делимично и насилном силоваоцу доминације.

Кључне речи: силовање, типови силоваоца, одбрана осумњиченој, криминалистички истраживање, конкретни силоваоци, силоваоци агресије.

* Рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта: „Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција“. Пројекат финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицajsка академија у Београду (2011–2014).

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Већина људи силоватеље замишља као особе опасног изгледа, које носе оружје и своје жртве вребају попут предатора, нападајући их ноћу у парковима, мрачним улицама или проваљујући у њихове домове, остављајући их са физичким и психичким траумама. Таквих преступника се сви плаше, поистовећујући их са монструозним серијским убицама и силоватељима, попут Вејна Бодена (Wayne Clifford Boden)¹. Ипак, реч је о својеврсном стереотипу који, у већини случајева, не одговара стварности. Иако су њихови поступци лоши и изазивају страх код других, силоватељи не изгледају ништа опасније од осталих људи - већина њих не носи и не користи оружје, не напада у парковима и мрачним улицама, у знатном броју случајева познати су жртви, физички је не повређујући осим самог акта обљубе. Једино нема недоумице у вези са чињеницом да силоватељи жртвама наносе снажне емотивне повреде и трауме, које могу трајати до краја њиховог живота.²

Зашто *лажни сиперооипи* о силоватељима и даље постоји? Ако је далеко од истине, зашто је тако дубоко укорењен и распрострањен у друштву? Један од разлога је што он на многе људе делује утешно. Ако неко мисли да може да уочи и препозна силоватеља, он се истовремено нада и да ће моћи да га избегне, заобилазећи мрачне улице и хаусторе, закључавајући врата стана или куће и обезбеђујући тиме осећај (привидне) сигурности. Такође, у његовом конституисању највише су утицали ликови стварних серијских убица и силоватеља, који, иако ретки, узнемирују јавност и до максимума побуђују пажњу медија. Осим тога, стереотип је настајао на резултатима деценијских проучавања *оипкривених* и *осуђених* силоватеља. Многи од њих су заиста веома насилни, користе оружје и не познају своје жртве. Ипак, превиђа се једна веома значајна ствар – управо су употреба насиља и оружја фактори који утичу да такви силоватељи буду откривени и смештени иза решетака. Сексуални преступници који врше већину силовања обазривији су у избору жртве, коју обично познају и која је у одређе-

¹ Wayne Clifford Boden (Вејн Клифорд Боден, 1948-2006) је канадски серијски убица и силоватељ, активан између 1969. и 1971. године. Добио је надимак *Вампир силоватељ*, јер је током чина насилне обљубе имао склоност да зубима гризе груди својих жртава, које је након силовања убијао задављењем. Боденов *модус оиперанди* управо је допринео његовог хватању – круцијални доказ у вези са истрагом силовања и убиства последње жртве били су трагови зуба на њеном врату и грудима – компарацијом са зубним отиском осумњиченог Бодена одонтолог-форензичар је нашао 29 заједничких тачака. Вид. *Murderpedia*, Wayne Clifford BODEN, <http://murderpedia.org/male.B/b/boden-wayne.htm>, 10.01.2013.

² О стереотипу стварног силовања вид. Stephen Tong *et al.*, *Understanding Criminal Investigation*, A John Wiley & Sons Inc., Hoboken, 2009, 179.

ном односу са њима, уз контролу испољене агресије. Као резултат тога знатно ређе се пријављују од стране жртве – и у случају да су пријављени њихова кривица се тешко доказује, због чега избегавају осуду. Зато су и ретко предмет научних студија.

2. ПСИХОЛОШКО-МОТИВАЦИОНИ АСПЕКТИ ЛИЧНОСТИ СИЛОВАТЕЉА

Према бројним ауторима, карактеристике личности имају доминантан и пресудан утицај на бављење криминалом - психолошки фактори су значајни у одређивању не само деликвентног понашања, већ и типа злочина.³ То значи да ако личност посматрамо као психофизиолошку целину која у себи инкорпорира и социјалне утицаје, склоност ка вршењу насиља зависи управо од предиспозиција или особина саме личности. Другим речима, особине личности имају претежан значај у настанку деликвентног понашања, док различите *психофизичке подлоге*, односно *наследне карактеристике*, различито реагују на социјалне подражаје.⁴

Са аспекта криминалистичке науке велики значај има одговор на питање зашто неко силује, односно зашто врши принудну обљубу?⁵ Као покушај одговора на једно тако комплексно питање јавиле су се различите класификације учинилаца силовања. Почетне типологије заснивале су се на квантификацији степена њихове душевне поремећености, да би се касније дефинисао јасан став да душевна обољења, односно поремећаји, не представљају једини или одлучујући фактор у вршењу силовања.⁶ И поред тога, данас је у литератури најзаступљенија типологија учинилаца кривичног дела силовања према доминантном психолошко-мотивационом фактору, према којој постоје три, односно четири категорије силоватеља:⁷

³ Весна Гојковић, Даг Коларевић, „Психолошки профил учинилаца кривичног дела силовања“, *Наука- Безбедносћ-Полиција*, вол. 10, број 3/2005, 149-172. Аутори су у свом раду дошли до закључка да силоватељи имају смањен ниво когнитивних способности, као и психопатске црте личности.

⁴ *Ibid.*, 154.

⁵ Не постоји једноставно објашњење зашто неко постаје силоватељ. Истраживања посебну пажњу усмеравају на рано детињство силоватеља и њихов каснији развој, у коме се посебна пажња придаје односу мајке и детета, док се однос са оцем сматра мање значајним. Вид. Diana Scully, *Understanding Sexual Violence: A Study of Convicted Rapists*, Routledge New York-London, 1994.

⁶ Nebojša Bojanić, *Kriminalistička procedura kod krivičnog djela silovanja*, doktorska disertacija, Fakultet kriminalističkih nauka u Sarajevu, BiH, 2006, 62.

⁷ Аутори ове класификације, са извесним варијацијама, су Berger, Ressler, Burgess, Douglas, Holmes R. M. и Holmes, S. T. Ипак, њеним зачетником сматра се амерички крими-

1) силоватељ доминације или моћи (ненасилни и насилни силоватељ моћи);

2) силоватељ из беса;

3) силоватељ садиста.⁸

Ненасилни силоватељ доминације унапред смишља напад и бира жртву близу свог стана или радног места (осећа се сигурним у познатом окружењу), док самом силовању претходе сексуалне фантазије које проживљава. Психичко стање ненасилног силоватеља доминације је често праћено анксиозним поремећајем, због чега током обљубе може доћи до преране ејакулације или недовољне ерекције. За разлику од ненасилног, *насилни силоватељ доминације* усмерава свој бес на жене да би показао своју мужевност и доминацију над супротним полом. У сопственим очима он је прави *мачо мушкарац*. Његов напад на жртву траје кратко, обично је импулсиван, спонтан и непланиран, уз примену вулгарних речи. Своје жртве често среће у клубовима, баровима или на забавама и напада их исте вечери. Силу користи умерено, онолико колико је то потребно да савлада жртву, при чему не осећа потребу да је прекомерно повреди.

Силоватељ из беса (љубиоци силоватељ) фокусира своју агресију искључиво на жене, мада може бити сексуално насилан и према мушкарцима (*хомосексуална силовања*). Може се рећи да је ова врста силоватеља непредвидива – испољени бес у нападима варира од вербалног злостављања до убиства. Иако његови напади имају тенденцију да буду кратки, интензитет силе је претеран и примењује се чак и када се жртва не опире. Будући да је напад спонтан, употреба оружја зависи од његове тренутне до-

нолог Groth, који је у својој студији из 1979. године, на основу клиничке опсервације 500 осуђених силоватеља, одредио три категорије ових преступника. Вид. Nikolas Groth, *A Men Who Rape: The Psychology of the Offender*, Plenum Press New York and London, 1979.

⁸ У делу рада који следи, особености ове три, односно четири категорије силоватеља, апстраховане су из следећих радова:

– Michael Holmes, Stephen Holmes, „Psychological profiling and rape”, (2002). *Profiling violent crimes: An investigative tool* (eds. Michael Holmes, Stephen Holmes), Thousand Oaks, CA: Sage, 2002, 139–157;

– Robert Ressler *et al.*, „Rape and rape murder; one offender and twelve victims”, *Profilers: Leading investigators take you inside the criminal mind* (eds. John Campbell, Don DeNevi), Prometheus Books Amherst NY, 2004, 123–132;

– „Rapist Types and Methods of Avoidance”, <http://www.csbsju.edu/uspp/CrimPsych/CPSG-5.htm>, 18.03.2014;

– *Successfully Investigating Acquaintance Sexual Assault - A National Training Manual for Law Enforcement*, The National Center for Women and Policing, 2001, <http://www.mincava.umn.edu/documents/acquaintsa/supplemental/suspectmaterials.html>, 15.04.2014;

– Janet Warren, Robert Hazelwood, Park Dietz, „The Sexually Sadistic Serial Killer”, *Journal of Forensic Sciences*, 41(6), 1996, http://library-resources.cqu.edu.au/JFS/PDF/vol_41/iss_6/JFS416960970.pdf, 18.03.2014.

ступности учиниоцу и могућности да га набави. Сам приступ жртви је изненадан, *на близи*, напада у свако доба, дању или ноћу. Одабрана жртва често симболизује лице којем се жели осветити.

Силовајтељ садисти је у пракси најређи тип силоватеља, кога карактерише сексуална агресија, подстакнута еротиком и деструктивним фантазијама. Код њега су агресија и сексуалност потпуно сједињени, тако да сам чин насиља са собом носи и сексуално узбуђење. Другим речима, за њега су бол и психофизичко понижење жртве сексуално стимулативни, док се сексуално задовољство повећава са повећањем степена бола и патње жртве. Трагови злостављања и повреде концентрисани су на подручјима око полних органа жртве, честа је анална пенетрација пенисом или страним телима, као и разне бизарне радње, попут терања жртве на узимање измета или мокраће.⁹

McKibbin и сарадници¹⁰ истичу да у пракси постоји неколико различитих врста силоватеља, који се међусобно разликују на основу мотива, односно одговора на питање зашто силују. Једну групу чине *сексуално обезвређене особе*, односно мушкарци који не могу да остваре консенсуални сексуални однос са особом супротног пола, због чега обљубу остварују насилним путем.¹¹ Другу групу чине *специјализовани силовајтељи*, који знатно већи степен сексуалног узбуђења и задовољства остварују насилном, у односу на споразумну обљубу. Трећу категорију чине тзв. *ојорђунисички силовајтељи*, који, зависно од конкретне ситуације и околности, сам чин обљубе остварују принудно или споразумно. Посебну, четврту групу чине *психопатски силовајтељи*, док у пету спадају *силовајтељи њарјнери*, односно брачни или емотивни партнери жртве. Они, у случају сумње или сазнања да их је партнерка преварила, доживљавају снажан осећај конкуренције са другим мушкаром, због чега врше насилну обљубу над њом у циљу освете, али и испољавања мушкости која је, према њиховом осећају, угрожена. Према McKibbin-у и сарадницима¹² постоје различити степени емпиријске потпоре постојања сваког од наведених типова силоватеља, уз напомену да одређена истраживања указују да најмање једна трећина мушкараца признаје да би, под одређеним условима, извршила силовање.

⁹ Донеке слична са претходном је и класификација која разликује *несигурно, самопоуздано, освејничко* и *силовајтеља кога узбуђује бол*. Вид. Nicholas Groth, Ann Burgess, Lynda Holmstrom, „Rape: Power, Anger and Sexuality“, *American Journal of Psychiatry*, vol. 134, 11/1977, 1239-1243.

¹⁰ William McKibbin et al., „Why Do Men Rape? An Evolutionary Psychological Perspective“, *Review of General Psychology*, vol. 12, 1/2008, 86–97.

¹¹ Вид. Martin Lalumiere et al., *The causes of rape*, American Psychological Association Press Washington, DC, 2005.

¹² W. McKibbin et al., 86–97.

Ипак, без обзира на претходно наведене класификације, криминалисти морају знати да у одређеном броју случајева сексуални преступници, по својим особинама, не припадају само једној категорији, већ испољавају особине карактеристичне за више различитих типологија, или, пак, ни за једну од њих. Другим речима, одређеног осумњиченог никада не треба елиминисати из даље истраге само зато што се не уклапа у одређену типологију силоватеља. Процена којој категорији преступник припада или чије особине доминантно поседује доприноси бољој организованости истраге и утврђивању њених приоритетних циљева.

3. УОБИЧАЈЕНА КРИМИНАЛИСТИЧКА ПРОЦЕДУРА ИСТРАГЕ СИЛОВАЊА СА АСПЕКТА ОСУМЊИЧЕНОГ

Када је реч о криминалистичком раду на откривању и процесуирању извршиоца силовања, генерално се могу разликовати *две ситуације* које дефинишу и саму криминалистичку истрагу. Прва подразумева да је одмах након пријаве силовања и интервјуа са жртвом идентитет учиниоца познат, након чега се он, у својству осумњиченог, позива на разговор. Оповргавајући пријаву жртве, његова одбрана ће се кретати у распону од негирања познанства и било какве везе са оштећеном, па до признања и потврђивања везе (укључујући и брачну или ванбрачну заједницу), као и признања саме обљубе, уз инсистирање да је она била на добровољној основи.

Друга ситуација подразумева да идентитет силоватеља, у потпуности или делимично, није познат, тако да се не може доћи до њега како би се позвао на разговор о околностима пријаве.

Везано за прву ситуацију, криминалистичка истрага ће ићи у правцу утврђивања познанства између осумњиченог и жртве и карактера њиховог односа, уколико је он постојао, док ће се у случају да то није спорно, истрага фокусирати на чињеницу да ли је било обљубе између њих, и ако јесте, да ли је она била добровољна. Питање добровољности обљубе (пристанка) је кључно у криминалистичким истрагама у којима осумњичени признаје да је са жртвом имао полни однос, али да је он био добровољан. Истовремено, реч је о најтежем питању на које треба дати одговор везано за кривично дело силовања.¹³

Друга ситуација, у којој идентитет силоватеља није познат, подразумева криминалистичку истрагу која је првенствено фокусирана на давање одговора на *златно питање криминалистике КО?* Полазну основу у утвр-

¹³ Вид. Дарко Маринковић, Оливер Лајић, *Криминалистичка методика*, Криминалистичко-полицијска академија Београд, 2012, 84.

ђивању идентитета извршиоца и његовом проналажењу свакако чини исказ жртве, трагови са њеног тела и одеће, као и трагови пронађени на лицу места. Уколико се форензичким анализама утврди ДНК профил оставиоца биолошког трага или отисак прста, врши се претрага кроз одговарајуће базе података како би се идентификовао оставилац трага. Ако је жртва током напада запазила силоватеља, даће јој се на увид криминалистички фото-албум силоватеља, са циљем да га, уколико се налази у њему, препозна. Поред тога, на основу личног описа извршиоца може се сачинити и *фото-робои*, на основу којег ће се тражити лице одговарајућег изгледа. Зависно од конкретног случаја, већи или мањи допринос у криминалистичкој истрази могу дати искази сведока (ако их има), прикупљена обавештења, увид у криминалистичке евиденције (поред албума извршилаца посебно *modus operandi* евиденција), криминалистичке провере, израда профила личности учиниоца, увид у *видео надзор* (ако је лице места или пут доласка и одласка учиниоца покривен камерама), увид у разговоре жртве и осумњиченог путем фиксне и мобилне телефоније и њихово упоређивање, као и податке садржане у одговарајућим базним станицама мобилног оператора (да ли је неко у време извршења са лица места телефонирао или размењивао СМС поруке) и тсл. У циљу провере исказа жртве и осумњиченог, те отклањања нелогичности, недоречености или контрадикције исказа са материјалним доказима, може се извршити понављање или допуна увиђаја, криминалистички експеримент или реконструкција догађаја (у обиму у коме се не вређа личност жртве и њен интегритет).

Након форензичко-медицинског прегледа, са осумњиченим се обавља детаљан криминалистички разговор, као и евентуално претресање његовог стана, аутомобила и сл., у циљу проналажења материјалних доказа (првенствено одеће коју је, према наводима жртве, имао на себи у време извршења кривичног дела, употребљеног средства принуде и тсл.). Некада је тактички препоручљивије не позивати осумњиченог у полицију на разговор, већ без најаве отићи до његовог стана, односно места где живи, и тамо са њим обавити разговор о околностима пријаве. У том смислу и Warren¹⁴ (Ворен) истиче да се први разговор са осумњиченим, у случајевима када се жртва и осумњичени познају, обави што је пре могуће након пријаве. При томе изненадне посете осумњиченом дају најбоље резултате с обзиром на чињеницу да, у случајевима када је учинилац познат жртви, постоји могућност да он није свестан да га је жртва пријавила, те зато неће бити припремљен за разговор.

Саставни део криминалистичких истрага силовања, поред посматрања осумњиченог као носиоца личних и материјалних доказа конкретног кри-

¹⁴ Sonne Warren, *Criminal Investigation for the Professional Investigator*, CRC Press Boca Raton, 2006, 114.

вичног дела, представља и сагледавање његове личности изван тог контекста. У том смислу, чињенице које се тичу карактера личности осумњиченог, његових психичких стања и темперамента, образовања, друштвеног статуса, посла којим се бави, улоге у породици, анамнезе његовог психофизичког развоја и сазревања, могу бити од великог значаја у дефинисању основаности сумње у кривицу конкретног лица. Поред тога, анализом личности жртве, са друге стране, може се доћи до профила личности потенцијалног учиниоца, с обзиром да одређени силоватељи управо траже жртву која им, на одређени начин одговара или их иритира (комплементарну или некомплементарну са својом личношћу).

4. ПРИСТУП СИЛОВАТЕЉА ЖРТВИ И ОДБРАНА ОСУМЊИЧЕНОГ

Анализирајући феноменолошку страну кривичних дела силовања, могу се разликовати она која су извршена *изненадним нападом силоватеља на жртву* (ен. *blitz rape*), од силовања извршених *злоупотребом поверења жртве* (ен. *confidence rape*). У суштини, критеријум поделе је начин приступа силоватеља жртви.¹⁵ *Силовање изненадним нападом* подразумева неочекивану и насилну интеракцију преступника са жртвом, обично на мрачним и пустим местима. Као такво се великим делом уклапа у стереотип *сиварној силовања*. За разлику од њега, *силовање злоупотребом поверења* подразумева почетну ненасилну интеракцију актера која произилази из њиховог претходног познанства и/или дружења и, као таква, претходи агесији и насилној обљуби.

Наведена подела је у блиској вези са односом силоватеља и жртве пре извршења кривичног дела, у смислу да ли су се међусобно познавали или не. Са тог аспекта могу се разликовати силовања у којима се насилник и жртва пре самог напада нису знали, од силовања чији се актери међусобно, више или мање знају, укључујући и међусобно блиска лица. Наиме, готово по правилу, силовања изненадним нападом подразумевају ситуације у којима се силоватељ и жртва нису знали пре самог чина насилне обљубе, док се силовања злоупотребом поверења највећим делом дешавају између познатих актера. У њиховој реализацији силоватељ злоупотребљава однос поверења на страни жртве, како би јој ненасилно приступио, а затим принудио на обљубу.

Одређивањем типа силовања с обзиром на приступ силоватеља жртви се, на почетку истраге, може претпоставити *модалитет одбране осумњиченог*. Наиме, начин контакта актера насилне обљубе и начин одбране осумњиченог у истрази су, у највећем броју случајева, међусобно компле-

¹⁵ Д. Маринковић, О. Лајић, 75-78.

ментарни. Зато криминалиста што пре треба да идентификује да ли је приступ силоватеља жртви био изненадан и агресиван, или је реч о злоупотреби поверења жртве. Тиме ће бити могуће предвидети да ли ће осумњичени у истрази негирати познанство са жртвом и постојање било каквог контакта између њих (*blitz rape*), или ће тврдити да је са жртвом био у одређеном односу, који је у конкретном случају резултирао обљубом, али добровољном (*confidence rape*). Претпостављени карактер одбране довешње криминалисту у тактичку предност у односу на осумњиченог, посебно када је реч о његовом интервјуисању.

5. МОДАЛИТЕТИ ОДБРАНЕ ОСУМЊИЧЕНОГ СИЛОВАТЕЉА

Своју одбрану осумњичени хипотетички може реализовати у два правца – првом, да негира своје учешће у обљуби жртве, не упуштајући се у дискусију да ли је до ње дошло и да ли је била насилна, и другом, где потврђује да је између њега и жртве дошло до обљубе, али да она није била насилна. Првонаведени начин одбране се у криминалистичкој пракси америчких (САД) агенција за спровођење закона уобичајено назива *одбраном иденитијетета осумњиченог* и суштински се своди на његову тврдњу упућену истражним органима – *Имајте појешног човека, неко друји ју је можда силовао, али то нисам био ја*. Други модалитет одбране фокусира се на питање *добровољности обљубе* и обично се користи у случајевима када се жртва и осумњичени познају. У њему се од стране осумњиченог не негира сам сексуални однос, већ се оспорава његов карактер – *Да, имали смо секс, али она је то желела, није било никакве силе*.¹⁶ Апстраховањем, закључујемо да карактер одбране осумњиченог првенствено зависи од тога да ли он негира сексуални однос са жртвом или га признаје, уз тврдњу да је био консесуалан.

Претходно наведена класификација генерално се односи на две основне стратегије одбране осумњиченог у криминалистичким истрагама. Ипак, у одређеним случајевима, зависно од расположивих и осумњиченом предочених доказа, његова одбрана се може мењати, обично прелажењем *одбране иденитијетета у одбрану добровољности*. Тако нпр., ако се осумњичени на почетку истраге брани тврдњама како жртву уопште не познаје, те да са њом није имао било какав, па ни сексуални однос, да би се у истрази утврдило да је односа било (нпр. анализа трага сперме са гардеробе жртве или из њене вагине), притиснут доказима он може променити своју

¹⁶ *Successfully Investigating Acquaintance Sexual Assault*, <http://www.mincava.umn.edu/documents/acquaintsa/participant/lawstrategy.pdf>, 18.04.2014.

причу у смислу да је између њега и жртве ипак било обљубе, али добровољне, правдајући првобитни исказ на разне начине, нпр. страхом да његова жена не сазна за неверство и сл.

Своју умешаност у силовање осумњичени ће најчешће оспоравати *одбраном идејних тврдњи* ако расположиве чињенице указују да се жртва и силоватељ нису познавали, па самим тим између њих није ни могло доћи до сексуалног односа. У овим случајевима се криминалистичка истрага, са аспекта доказног поступка, неће много разликовати од истраге других кривичних дела са непознатим извршиоцем, попут тешке крађе или разбојништва, и фокусираће се на:

- 1) што детаљнији физички опис осумњиченог, од стране жртве или других сведока;
- 2) испитивање биолошких и других трагове прикупљених са тела жртве и њене одеће;
- 3) испитивање биолошких и других трагове прикупљених са лица места;
- 4) испитивање биолошких и других трагове прикупљених са тела осумњиченог и његове одеће;
- 5) сваки други доказ који повезује осумњиченог, жртву и/или злочин.

У случајевима када се осумњичени са жртвом познаје, посебно када су пре силовања били у некој врсти емотивног односа, велика је вероватноћа да ће се криминалиста у истрази срести са тврдњом осумњиченог – *Она је био хила, није било принуде*. Код таквог стања ствари истрага ће се фокусирати на чињенице које ће потврдити или оповрћи верзију о добровољности сексуалног чина, укључујући:

- 1) доказе о физичком или вербалном отпору жртве;
- 2) доказе који указују на повреде гениталија или других делова тела жртве;
- 3) доказе о физичкој или вербалној агресији силоватеља;
- 4) доказе који указују на повреде тела силоватеља;
- 5) доказе испољеног физичког конфликта на одећи жртве и силоватеља, као и на лицу места;
- 6) информације о томе шта је жртва осећала током напада;
- 7) информације о физичкој конституцији осумњиченог и његовој снази, у поређењу са жртвом;
- 8) информације о карактеру средине, односно окружења у коме се део напаја (нпр. село, град, патријархална или либерална средина и сл.);
- 9) информације о понашању жртве након обљубе, са посебним акцентом на постојање пост-трауматског стреса.

Осим тога, у обзир долази и било који други доказ који је у супротности са карактером добровољног сексуалног чина, односно који иде њему у прилог. Чињенице које указују на повреду жртве и/или њен физички отпор

могу бити значајни показатељи примене силе у конкретној ситуацији. Ипак, присуство таквих трагова нужно не значи да је реч о принудној обљуби, односно они могу бити резултат садо-мазохистичког односа сексуалних партнера или фингирања силовања. Са друге стране, одсуство повреда се не може и не сме *a priori* тумачити као доказ о сагласности обљубе.

Такође, код *одбране добровољности* истрага ће се фокусирати и на понашање жртве и осумњиченог пре, током и након чина обљубе, као и перцепцију самог догађаја од стране његових актера. Одбрана осумњиченог ће често бити усмерена на дискредитацију жртве и њен, првенствено, сексуални кредибилитет. Мишљење је да су за превазилажење изазова који се јављају у истрагама силовања са централним питањем сагласности обљубе потребни велико искуство, као и посебна знања и вештине криминалисте који их спроводи.

6. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ФОРЕНЗИЧКИ ПРЕГЛЕД ТЕЛА ОСУМЊИЧЕНОГ

Циљ форензичко-медицинског прегледа и испитивања стања осумњиченог силоватеља јесте да се уоче и документују физичке повреде узроковане нападом и одбраном, да се открију биолошки трагови настали услед принудне обљубе, као и да се уоче, документују и изузму сви други трагови са његове одеће и тела, који су у вези са извршеним кривичним делом. Форензичко-медицински третман осумњиченог силоватеља обично обухвата бројне радње, укључујући одговарајућу обраду рана, огреботина, крвних подлива и трагова угриза (могућност трагова плувачке жртве), прикупљање узорака са пениса, преглед и анализу одеће коју је осумњичени носио током напада, узимање узорака испод ноктију, као и сваког страног материјала или остатака на телу осумњиченог и његовој одећи (нпр. прљавштине), стидних длака (које могу припадати и жртви), узимање узорака крви и урина за токсиколошко испитивање (утврђивање присуства алкохола, дрога), тестове на сексуално преносиве болести итд.

Сам форензичко-медицински преглед обавља се на исти начин као и у случају жртве и условно се може поделити на два дела – преглед одеће и обуће осумњиченог и преглед самог тела. Потребно је обавити детаљан опис повреда уочених на телу, на основу којег је могуће изводити закључке о механизму повређивања (нпр. повреде које је жртва нанела у одбрани, током напада, или самоповреде). Посебна пажња се треба обратити на пенис осумњиченог, на коме се, уколико није дошло до његовог прања, могу наћи и идентификовати ћелије вагиналног, аналног или оралног епитела жртве. Резултати форензичко-медицинског прегледа осумњиченог упоре-

диће се са исказом жртве, у погледу комплементарности констатованих повреда на телу учиниоца и повреда које је, према њеном исказу, жртва нанела силоватељу.

У циљу утврђивања ДНК профила осумњиченог и његовог упоређивања са ДНК профилем оставиоца трага на телу и у телу жртве, њеној одећи или на месту силовања, од осумњиченог се узимају одговарајући биолошки узорци. Некада силоватељи користе кондоме у намери да спрече остављање биолошких трагова или да се заштите од сексуално преносивих болести. Ипак, и у таквим случајевима се на пенису или рукама осумњиченог могу пронаћи веома значајни, криминалистички релевантни трагови. Нпр., трагови праха који се користи у производњи кондома како се не би лепили при ролању (обично је то кукурузни или кромпиров скроб, аморфни силикон, пудер и сл.), трагови лубриканата (силоватељи често користе течни *лубрикант* или *вазелин* како би лакше остварили пенетрацију, као и презервативе са течним лубрикантима) и *сјермицидеса* (крема или течност која убија сперматозоиде, најчешће је у употреби *попхунол-9*), могу се пронаћи на пенису осумњиченог или на његовим рукама.¹⁷ Ако се такви трагови открију могуће је одредити произвођача и марку кондома, што са криминалистичког аспекта може бити вишеструко значајно - могу се повезати злочини серијског силоватеља (користи исту врсту кондома) или се кондоми истог произвођача и марке, пронађени на месту злочина, могу пронаћи код силоватеља.

Трагови прикупљени форензичко-медицинским прегледом осумњиченог генерално се могу користити у три сврхе, слично као и у случају прегледа жртве.¹⁸

1) *Утврђивање вагинале, аналне или оралне пенејтрације пениса* – присуство вагиналног секрета или епитела на пенису осумњиченог указује на вагиналну пенетрацију, трагова пљувачке на оралну, док трагови из чмара указују на аналну пенетрацију. Њихово одсуство не значи да пенејтрације није било - разлог одсуства може бити дужи временски период од силовања до лекарског прегледа осумњиченог, коришћење кондома, лекар није узео адекватан узорак и тсл.;¹⁹

2) *Утврђивање трагова пенисних односа* – бројни трагови на осумњиченом могу указати на то да је између њега и жртве постојао физички контакт у форми напада и одбране. Поцепана или испрљана одећа

¹⁷ Charles Swanson *et al.*, *Criminal Investigation*, McGraw-Hill New York, 2003, 360.

¹⁸ Дарко Маринковић, „Место и улога жртве у криминалистичким истрагама силовања“, *Безбедност*, год. 54, 2/2012, 220-427.

¹⁹ Треба имати у виду да трагови вагиналне, оралне или аналне пенејтрације на пенису могу бити присутни и од нормалног сексуалног односа, што треба разјаснити кроз разговор са осумњиченим.

осумњиченог, модрице, ишчупана коса, посекотине и остали трагови на осумњиченом помажу у утврђивању постојања отпора и његовог савладавања пре и током сексуалног односа;

3) *Утврђивање идентитета силоватеља* – идентитет силоватеља може бити утврђен узимањем отисака прстију осумњиченог, узорака длака, крви, влакана са одеће или из стана у коме борави или живи. Компарацијом таквих узорака са траговима које је силоватељ оставио на месту силовања или на жртви може се доћи до идентификације учиниоца. Такође, на телу или одећи осумњиченог могу се пронаћи трагови које је *покупио* са тела или одеће жртве, као и простора у коме се силовање десило, попут трагова ткива жртве (првенствено у подноктном садржају осумњиченог), длаке, косе, влакана одеће жртве, траве, прашине, земље и тсл.

Евидентиране и изузете биолошке и друге трагове са тела осумњиченог, његове одеће или простора у коме борави, треба што пре доставити форензичкој лабораторији. У њој ће се извршити анализа самог трага и компаративне анализе са познатим и/или непознатим узорцима.

7. КРИМИНАЛИСТИЧКИ РАЗГОВОР СА ОСУМЊИЧЕНИМ СИЛОВАТЕЉЕМ

Како сликовито истиче Merrill²⁰ (Мерил), стари филмови и телевизијске серије обилују сценама у којима неумољиви полицијски детективи, постављајући осумњичене да седе у мрачној просторији испред бљештећих стоних лампи, испитивање започињу одсечном реченицом - *Где сте се налазили у ноћним часовима 14 фебруара?* Чак и најиздржљивији криминалци се под притиском оваквих метода испитивања сламају и признају своја злодела.

У стварности, испитивање осумњичених није тако једноставно.

За криминалисту, разговор са осумњиченим силоватељем суштински не почиње њиховим сусретом у просторији за разговор, већ много пре, кроз његово детаљно упознавање са догађајем. У том смислу, ако испитивач жели бити успешан, све што је познато о конкретном кривичном делу (у нашем случају насилној обљуби и њеним актерима) мора бити у *његовој глави или на њој*.²¹ Тек након анализе расположивих информација до којих се дошло криминалистичко-форензичком истрагом лица места, тела

²⁰ William Merrill, „The Art of Interrogation rapist“, *FBI Law Enforcement Bulletin*, vol. 64, 1/1995, 55.

²¹ Friedrich Geerds, *Kriminalistik*, Luebeck, 1980; Нав. према Иштван Фејеш, „Модели испитивања окривљеног и сведока у савременом кривичном поступку“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 45, 1/2011, 148.

жртве и анализе прикупљених предмета и трагова, као и сазнања стечених током разговора са жртвом и евентуалним сведоцима, осумњичени се позива да да исказ. Пре разговора, криминалиста би требао да дефинише свој став, тј. однос према осумњиченом силоватељу, у ком случају се могу разликовати три ситуације:²² 1) криминалиста ће се од почетка понашати као да је осумњичени *крив*; 2) криминалиста ће се понашати као да је осумњичени *невин*, док се не докаже супротно; 3) криминалиста ће се држити *неутрално* у погледу одговорности осумњиченог.

Када расположива сазнања о кривици осумњиченог силоватеља нису довољно јака или криминалиста процењује да ће такав приступ бити сврсисходан, према њему треба заузети неутралан став или став као да је реч о невиној особи. На тај начин ће се, уколико је реч о невином лицу, придобити његово поверење, или бар учинити да схвати како криминалиста спроводи пуну и непристрасну истрагу, те да је заинтересован да чује и другу страну. Зависно од тока разговора и сазнања до којих се њиме дође, као и постојећих информација о извршеном кривичном делу, криминалиста ће касније проценити да ли има довољно релевантних чињеница на основу којих ће осумњиченом указати на његову кривицу. Ако, пак, према осумњиченом постоје јаке чињенице које указују на његову везу са конкретним силовањем, уз процену да ће такав приступ бити ефикасан и довести до признања извршења кривичног дела, криминалиста може заузети став као да је реч о стварном извршиоцу, уз изношење, током разговора, тих чињеница.

Када је реч о тактичким приступима осумњиченом током самог разговора, односно стилевима испитивања, у литератури се, генерално, разликују *разумски* (чињенични, логички) и *емоционални* (осећајни, саосећајни) стил испитивања.²³ Зависно од карактеристика личности осумњиченог за силовање, наведени стилови испитивања могу имати велики значај у добијању жељених информација од испитаника, укључујући и само признање. Чињенични приступ по правилу подразумева да су, пре самог разговора, предузете одређене мере и радње у циљу утврђивања чињеница и околности везаних за извршено силовање и стицања тзв. *чињеничне њодлоје*, која ће се користити током разговора. Наиме, ако поседује и на прави начин презентира доказе који иду у прилог кривице осумњиченог, криминалиста ће настојати да на њега остави утисак да *све зна*, да је његова кривица

²² Ненад Милић, *Полицијско саслушавање осумњиченог*, Полицијска академија Београд, 2006, 96.

²³ Вид. Бранислав Симоновић, *Прибављање и оцена исказа њед полицјом и на суду*, Правни факултет у Крагујевцу, 1997; Zvonimir Roso, *Informativni razgovor i intervju*, Ministarstvo unutrašnjih poslova Zagreb, 1995; Н. Милић, 2006.

ујврђена и да му не преостаје ништа друго него да призна силовање. Може се закључити да ће чињенични приступ бити најефикаснији када се располаже јасним и необоривим доказима кривице осумњиченог силоватеља – жртва је препознала и идентификовала нападача, форензичке анализе су показале да биолошки трагови са жртве и лица места потичу од осумњиченог и тсл. Поред тога, у криминалистичком разговору са осумњиченим силоватељем, чињенични приступ се препоручује у случајевима када карактеристике личности осумњиченог указују да код њега емоције не играју већу улогу, када се претпоставља да је реч о серијском силоватељу (повратнику), када се силоватељ и жртва нису познавали пре самог злочина и тсл. С обзиром на класификацију силоватеља, углавном је реч о *силоватељу из беса* и *садистичком силоватељу*, у одређеним случајевима и *насилном силоватељу доминације*.

За разлику од чињеничног, кроз саосећајни приступ криминалиста се не супротставља осумњиченом и његовој верзији догађаја изношењем доказа о његовој кривици, већ се руководи *мотивима* силовања. У том смислу, криминалиста ће кроз разговор показати осумњиченом да разуме (делимично или у потпуности) зашто је овај извршио силовање, оправдати његов поступак уз пребацивање одговорности на жртву, истицати његову људскост и моралност (нпр., како је могао да убије жртву или да јој нанесе тешке повреде, а он то није учинио), умањити моралну тежину дела и његове последице, чиме му на неки начин *помаже* да лакше призна извршено силовање.²⁴ За разлику од чињеничног, у емотивном приступу није неопходно да је претходно спроведена детаљна криминалистичка истрага, с обзиром да он не захтева добру чињеничну подлогу – довољно је да криминалиста има основне информације о томе шта се десило, карактер односа између силоватеља и жртве и профил личности учиниоца. Емотивни приступ посебно добија на значају у случајевима када се жртва и силоватељ познају од раније, као и када није реч о серијском силоватељу или *искусном* преступнику. Везано за класификацију силоватеља, овај приступ може дати добре резултате код тзв. *силоватеља ценџлмена*,²⁵ делимично и *насилној силоватељу доминације*.

Један од начина вођења разговора у емотивном приступу јесте да криминалиста за оно што се десило осуђује жртву, односно да на њу пребацу-

²⁴ И. Фејеш, 155.

²⁵ *Силоватељу ценџлмену* недостаје способност и вештина комуникативности, као и успостављање емотивне везе са женама. Он може да се извињава жртви, да тражи опроштај, може да је контактира након насилне обљубе. Овакав силоватељ најчешће признаје силовање када криминалиста вешто, кроз разговор, умањи моралну тежину престапа и истакне његове личне, људске вредности, засноване на томе како је он фино и културно поступао са својом жртвом.

је део моралне одговорности за злочин. У том контексту, рећи ће да је жртва та која је показала спремност на интимни однос и ставила до знања учиницу да то жели, да би касније неслагање са њим испољила на недовољно јасан начин. Овакав приступ најбоље функционише када разговор води мушкарац са мушкарцем, тј. када је криминалиста особа мушког пола, износећи, евентуално, и неко своје, стварно или измишљено искуство са женама. Пребацавање кривице на жртву аутоматски доводи до смањења осећања кривице код осумњиченог. С њим у вези је и минимизирање моралне тежине дела и сугерисање осумњиченом да би и неко други у сличним околностима учинио исту ствар, те да он није никакав криминалац и силеција, већ обичан, нормалан човек који је једноставно дозволио да ситуација ескалира изван његове контроле.²⁶ Тиме што неће осуђивати осумњиченог за оно што се десило, криминалиста му истовремено омогућава да сачувају своју част у сопственим очима. На овај начин се код осумњиченог производи закључак да је обљуба, па била она и насилна, предвидљив исход провокативног понашања жртве, али и његових природних сексуалних потреба, услед чега признаје кривично дело.

У случају да су жртва и силоватељ познаници или чак и блиска лица, криминалиста би кроз емотивни приступ код осумњиченог требао да изазове осећање *кајања* и *сажаљења* према жртви. У том смислу, криминалиста ће указати да је жртва тешко повређена и емотивно растројена, да се тешко опоравља, да је њена част, као и част њене породице нарушена, да жртва у ствари не зна зашто је осумњичени тако поступио према њој, да га је волела и тсл. Ако на тај начин код осумњиченог изазове кајање због извршеног силовања и сажаљење према жртви, велика је вероватноћа да ће доћи до признања.

Утврђивање најпродуктивније тактике испитивања осумњиченог силоватеља, или уопште осумњиченог за било који злочин, често зависи од разумевања његових мотива. Како истиче Merrill²⁷, у разговору са силоватељем криминалиста треба да прави разлику између *контакт-силоватеља* и *сексуалних агресора*. Основни мотив контакт-силоватеља је постизање сексуалног задовољства и њихове жртве су најчешће њихове пријатељице или познанице. Ова врста силоватеља најчешће реагује на емоционалне теме током испитивања, док криминалиста криви жртву и/или умањује моралну тежину престапа како би подстакао признање. Са друге стране, сексуални агресори обично не познају своје жртве, док сам чин силовања, уз постизање сексуалног задовољства, представља изражавање њиховог беса.

²⁶ W. Merrill, 61.

²⁷ W Merrill, 62.

8. ЗАКЉУЧАК

Ретроспективно, истраге сексуалних напада примарно се фокусирају на жртву и њен кредибилитет, што може довести до недостатка чврстих доказа у вези са осумњиченим. У истрагама увек треба имати у виду чињеницу да кривично дело силовања карактерише одређени број лажних пријава и фингирања, од којих један део садржи и оптужбе конкретних лица као извршилаца. Додатни опрез криминалисте изискује и својеврстан притисак јавности на истрагу, који произилази из чињенице да се силоватељи доживљавају као сурове особе, без моралних скрупула, које што пре треба лишити слободе.

У криминалистичкој истрази велики значај има одговор на питање зашто неко силује. Данас је у литератури најзаступљенија типологија силоватеља према доминантном психолошко-мотивационом фактору, која диференцира силоватеље доминације или моћи (ненасилни и насилни силоватељ моћи), силоватеље из беса и силоватеље садисте. Ипак, криминалисти морају препознати ситуације у којима сексуални преступник, по својим особинама, не припада само једној категорији, већ испољава особине карактеристичне за више различитих типологија.

Значај мотива је од посебног значаја за утврђивање најпродуктивније тактике испитивања осумњиченог силоватеља, са чим је у вези разликовање контакт-силоватеља и сексуалних агресора. Основни мотив контакт-силоватеља је постизање сексуалног задовољства и њихове жртве су најчешће пријатељице или познанице. Они реагују на емоционалне теме током испитивања, док криминалиста криви жртву и/или умањује моралну тежину престапа. Са друге стране, сексуални агресори обично не познају своје жртве, док сам чин силовања представља изражавање беса.

Хипотетички, осумњичени своју одбрану може реализовати у два правца – првом, тако што негира своје учешће у обљуби, и другом, где тврди да је између њега и жртве дошло до добровољне обљубе. Посебан значај у истрази има форензичко-медицински преглед осумњиченог, који има за циљ проналажење и обезбеђење материјалних доказа у вези са извршеним силовањем. Сам преглед осумњиченог обухвата бројне радње, укључујући одговарајућу обраду рана, огреботина, крвних подлива и трагова угриза, прикупљање узорака са пениса, преглед и анализу одеће коју је осумњичени носио током напада, узимање узорака испод ноктију, као и сваког страног материјала или остатака на телу осумњиченог и његовој одећи.

Стереотип према коме су силоватељи наоружане особе опасног изгледа, које своје жртве нападају ноћу у парковима и мрачним улицама и тешко их повређују, у већини случајева, не одговара стварности. Силоватељи не изгледају ништа опасније од осталих људи - већина њих не носи оружје и не напада своје жртве у мрачним улицама, често их и не повређују, осим самог акта обљубе.

*Darko Marinković, Ph.D., Associate Professor
The Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade*

Suspects in Criminal Investigations of Rape

Abstract: *Investigations of sexual assaults mostly focus on victims and their credibility, which may cause lack of firm evidence in relation to suspects. Given the fact that the criminal offence of rape is characterised by a high incidence of false reports and accusations, frequently indicating specific persons as the perpetrators, certain caution is necessary in the investigation in order to avoid false accusations and/or convictions. As regards the personality of the rapist and motives for committing a forcible sexual act, certain types or rather certain categories of perpetrators can be distinguished, although it should be noted that a large number of rapists do not belong to one category only, but rather combine characteristics of several different types. During a criminal investigation it is of vital importance to differentiate between a rape as a surprise attack and a rape as abuse of trust, as they are compatible with the nature of the suspect's defence. The suspect shall be subjected to a forensic examination in the course of the investigation in order to find traces which prove vaginal, anal or oral penetration, coerced sexual intercourse and identity of the rapist.*

While conducting an interrogation of a suspected rapist, a crime investigating officer shall use either factual or emotional approach to his interviewee, depending on his psychological and motivational characteristics. In this regard, the factual approach is believed to be more efficient with anger rapists and sadistic rapists, whereas the compassionate approach gives good results with the gentlemen-rapists and partly with the power asserting rapists.

Key words: *rape, stereotype, types of rapists, defence of the suspect, interrogation, contact rapist, aggressor-rapist.*